

P J ANDERS LINDER:

Historien är inte slut

Historien är slut. Det är bara en tidsfråga innan kommunismen faller, hävdar Francis Fukuyama i tidskriften The National Interest.

Återstår då inte några idé-mässiga motsättningar av sådan dignitet att det är av relevans för historien hur kraftmätningen dem emellan utfaller? Jo, skriver P J Anders Linder. Vår egen historias ändpunkt borde upphävas. Det är inte självklart att den byråkratiska, omfördelande, allomfattande, allsmäktiga och ateistiska välfärdsstaten är historiens slutmål.

Historien är slut! Det deklarerade Francis Fukuyama, ställföreträdande chef för den politiska planeringsavdelningen vid Förenta Staternas utrikesdepartement, i en artikel i tidskriften *The National Interest* i somras. Därmed startade han en debatt som pågått i månader och fortfarande engagerar många av västvärldens ledande intellektuella.

Vad menar då Fukuyama med "historiens slut"? Ja, självklart inte att ingenting mer kommer att hända. I såväl Kina som Sovjetunionen hotar ju minsta gnista att sätta världen i brand, och på ett något mindre dramatiskt plan har vi allt från EG:s integration till u-ländernas ekonomiska utveckling att oroa oss för. Vår samtid är dräktig med många händelser av största betydelse.

Det är idéernas värld Fukuyama diskuterar. I likhet med Hegel hävdar han att det är i människors medvetanden de stora slagen står, och Fukuyama menar att den bataljen är avgjord. Liberalismen har helt enkelt skåpat ut sina konkurrenter. Det finns inga trovärdiga alternativ kvar.

Bara en tidsfråga

Därmed förstås inte att hela världen har blivit liberal. Åtskilliga despoter vägrar att ge upp sin makt — men nu är det bara kulsprutorna som legitimerar deras härskande. Ingen idé tävlar med den liberala. Kommunismen, den gamle huvudmotståndaren, är intellektuellt bankrutt och hankar sig uteslutande fram (där den nu gör det) genom att ha kontroll över statens repressiva makt. Och därmed är det enligt Fukuyama bara en tidsfråga innan den faller, ty ingen kan i längden upprätt-

*P J Anders Linder är redaktör vid **Marknadsekonomisk Tidsskrift**.*

hålla ett välde som saknar ideell överbyggnad. Liberalismens hegemoni väntar bak knuten.

Här måste dock noteras att Fukuyama inte använder termen "liberalism" på riktigt samma sätt som vi är vana vid. Han sätter likhetstecken mellan den och "den universella, homogena staten" och menar någonting som rätt väl skulle kunna sammanfattas med uttrycket "den demokratiska staten".

Han konstaterar att det är idén om denna stats principer som är det centrala, men att denna idealistiska bild också samspelar med de materiella villkor som där råder. Han skriver:

"Jag vill undvika den materialistiska determinism som säger att en liberal ekonomi obönhörligen leder till liberal politik, eftersom jag tror att både ekonomi och politik förutsätter en autonom, mer grundläggande medvetenhet som gör dem möjliga. Men den medvetenhet som tillåter liberalismen att växa tycks stabilisera sig på det sätt man kunde vänta sig vid historiens slut om den kompletteras med den moderna marknadsekonomins överflöd. Sammanfattande skulle vi kunna beskriva den universella, homogena staten såsom varande liberal demokrati i den politiska sfären kombinerad med lätt tillgång till videobandspelare och stereoanläggningar i den materiella."

Demokrati och materiellt överflöd. Se där historiens slut!

En stor del av kommentarerna till Fukuyamas eleganta och provocerande text har haft viktiga drag gemensamma. Man erkänner det bestickande i resonemanget. Det är onekligen svårt att i dag, i perestrojkans tidevarv, hitta någon idé som tycks besitta nog med inre kraft för

att på allvar kunna utmana den som litet slarvigt skulle kunna kallas den västliga. Samtidigt vill man inte acceptera idéhistoriens slut hur lättvindigt som helst. Flera, t ex Anthony Hartley i Encounter, pekar på den ekologiska fundamentalismen som ett tänkbart hot. Fascismen, hatet mot den liberala individualismen, säger andra, bl a Stephen Sestanovitch och Pierre Hasner i sina kommentarer i The National Interest.

Demokrati och materiellt överflöd. Se där historiens slut!

Det är inte svårt att hålla med. Och med miljöfundamentalism och fascism är skräckkabinetet inte uttömt. Som framför allt Robert Nisbet har framhållit drivs den moderna människan av två farliga krafter: ledan och sökandet efter den gemenskap som försvann när det traditionella samhället ersattes med den moderna välfärdsstaten. Rastlöshet och längtan efter tillhörighet i oskön förening kan ligga till grund för mången grumlig dogm. Irving Kristol är följande på liknande tankegångar i sin Fukuyamakommentar i The National Interest.

En icke oväsentlig distinktion

Man skulle också kunna kritisera Fukuyama för att han inte på ett tillfredsställande sätt har rätt ut vad idén om "den universella, homogena staten" egentligen är. Är den verkligen en politisk idé, jämförbar med kommunismen? Inte riktigt. Ty den idé som enligt Fukuyama är i färd med att segra är ju idén om en politisk form, snarare än om ett politiskt innehåll.

Får man flest röster, vinner man, oavsett om man förespråkar fler videobandspelare eller mer kommunism.

Denna inte oväsentliga distinktion glider Fukuyama undan när han ställer sin retoriska fråga: "Finns det . . . några fundamentala 'motsättningar' i det mänskliga livet som inte kan lösas inom ramen för den moderna liberalismen, som vore möjliga att lösa inom någon alternativ politisk-ekonomisk struktur?" Ty även om man — i fast förvisning om att varken kommunism, fascism, teokrati eller någon annan av de fundamentalt icke-liberala samhällsordningarna har någonting av värde att erbjuda, som demokratin saknar — svarar nej på denna fråga, har man inte en gång för alla gjort sig av med de trista följeslagarna (och därigenom avslutat historien). De kan mycket väl dyka upp igen — företrädna av någon av den "universella, homogena statens" politiska partier. Minns Weimar!

Men kanske mer grundläggande — och näraliggande, därför denna artikel — är en annan fråga: Även om man antar att Fukuyama har rätt, att demokratin har slagit ut sina konkurrenter på någon sorts övergripande idéplan, och att kommunism etc inte överlever i det demokratiska systemet: Innebär det att det inte återstår några idémässiga motsättningar av sådan dignitet att det är av relevans för historien hur kraftmätningen dem emellan utfaller?

Fukuyamas svar på den frågan måste rimligtvis vara "ja". Mitt är det motsatta, och jag skriver därför att jag så ofta i andra sammanhang har mött en argumentation som skulle kunna vara hans, framvisad i trolspegel: "Vi styr. Därför har vi rätt, och vi kommer alltid att ha rätt."

Det konkreta fall jag har i åtanke är

Sverige och socialdemokratin (varmed i denna artikel förstås en ideologisk inställning, vilket gör att även en obehagligt stor del av borgerligheten måste räknas in), men det finns säkert en rad exempel från länderna i vår kulturkrets, ty det är ju faktiskt inte bara i Sverige som den manipulativa rationaliteten har firat triumfer.

Socialdemokratisk fukuyamaism

Sedan något decennium befinner sig Sverige, enligt den socialdemokratiska fukuyamaismen, i ett den sociala utvecklingens slutskede. Välfärdsstaten är utbyggd. Generell välfärdspolitik råder. Folket har, åtminstone i teorin, rätt till utbildning, pension och sjukvård, och ett ambitiöst skattesystem ser, fortfarande i teorin, till att den rike inte blir alltför rik. "Universalitet" och "homogenitet", Fukuyamas honnörsord nummer ett och två, uttalas med gillande smackningar av välfärdsparadisets administratörer.

Historien är slut. Vad som återstår är finsnickeri. SAPs preferens är här en ytterligare "demokratisering" av samhället genom att hittills privat regerade räjonger läggs under politikens domvärjo. Socialdemokratins socialliberala gren ser det som väsentligt att medborgarnas valfrihet och rörelseutrymme vidgas något. Bäggedera vill dock att förändringarna skall ske inom den välfärdsstatliga överideologins ram. (SAP:s 90-talsgrupp erbjuder en lysande illustration av svensk fukuyamaism i aktion. Den argumenterar kraftfullt för 1) diminutiva liberaliseringar 2) ökad politisering (bl a i form av kraftig överbeskattning och statligt sparande) men framför allt för 3) status quo. Välfärdsstaten är den bästa av alla världar.

Framtidens politiska uppdrag är att finjustera den.

Upphäv vår historias ändpunkt

Vad jag i all stillsamhet vill göra, är att peka på ett antal punkter där jag menar att detta status quo, denna vår egen historias ändpunkt, borde upphävas. Ty enligt min tro är det inte självklart att den byråkratiska, omfördelande, allomfattande, allsmäktiga och ateistiska välfärdsstaten är historiens slutmål. Enligt Fukuyama, om jag begripit honom rätt, skulle de förändringar som föreslås alla äga rum inom den liberala tankens paradigm och därför inte vara historia. Själv skulle jag likafullt känna mig nog så historisk om jag finge vara med om att sjösätta åtminstone någon utav dem.

1. Den enskilda människans värde och rätt måste erkännas av det politiska systemet. De rättigheter vi har kan i dag tas ifrån oss ganska enkelt. De rättigheter vi saknar — äganderätt och yttrandefrihet (den moderna tidens viktigaste medier, radio och television, kontrolleras av staten) — måste vi få. Äganderätten är av fundamental betydelse för det civiliserade livet i frihet. Utan den blir marknadsökonomi en chimär. Utan den finns inget personligt oberoende. I den tar det immateriella materiell gestalt. Där äganderätten kan kränkas, svävar alla andra rättigheter i fara.

2. Den enskilda människans unicitet måste erkännas och politiken anpassas därefter. Ingen annan än individen själv känner hennes drömmar, känslor och livsprojekt. Därför är det orimligt att tvinga in alla medborgare i samma allomfattande, efter abstrakta medelmedborga-

res förmenta behov anpassade, välfärds-system. I dagens Sverige tvångssparar en arbetare med en årslön på 150 000 kronor ungefär 30 000 kronor om året (!) i osäkra ATP- och folkpensionssystem. Hade hon använt pengarna så om hon själv fått råda över sitt liv? Knappast. Annat sparande, en annars omöjlig resa, grundplåten till en investering i ett eget företag, kontantinsatsen i en bostadsrättslägenhet eller ett eget hus; någonting av det hade kanske betytt enormt mycket mer.

I dagens Sverige tvångssparar en arbetare med en årslön på 150 000 kr ungefär 30 000 kr om året (!) i osäkra ATP- och folkpensionssystem.

3. Medborgarnas frivilliga samarbete, det som lever i den lilla världens av ömsesidigt ansvar präglade grupper, måste tillåtas leva. En grundprincip för all politik måste vara att problem inte skall lösas på mer central nivå än nöden kräver. Det civila samhällets mångfald får inte tvångsvis trängas tillbaka av den homogena välfärdsstaten. Likriktning — och likgiltighet — är priset vi betalar för en sådan utveckling, ty i takt med att staten kräver att få ta över ansvaret för verksamhet efter verksamhet och höjer skattetrycket i motsvarande utsträckning, blir det allt naturligare för medborgarna att hänvisa till det allmänna när problem uppstår. Den politiska sektorn måste inleda en reträtt ut ur det civila samhället.

4. Marknadshushållningens principer bör utsträckas till åtskilliga av de områden från vilka de i dag är förvisade. En-

dast den fria ekonomin tar hänsyn till individernas skilda preferenser och förmår jämka dessa samman. Marknaden låter — i motsats till den politiskt styrda samhällssektorn — flera sanningar råda på en och samma gång. Även en minoritet kan få sina intressen tillgodosedda.

Dessutom leder en utvidgning av marknadsekonomin till att utrymmet för s k rent-seeking, de organiserade intressenas kamp för favörer från statsmakten, begränsas. Om bostadssektorn och livsmedelssektorn, för att ta två viktiga exempel, avreglerades, skulle förvisso en hel del turbulens uppstå, men när dammet lagt sig skulle ett rättvisare system ha uppstått, där tillgång och efterfrågan ersatt politisk list. Detsamma gäller andra reglerade marknader.

5. I enlighet med vad som ovan sagts om värdet av personligt ägande och marknadsekonomi bör offentligt ägda verksamheter privatiseras i största möjliga ut-

sträckning. Dels talar effektivitetsskäl för detta, dels skapar personligt ägande speciella band mellan ägarna och det ägda. Verkligt personligt ansvar förutsätter personligt ägande. Ett paradexempel är den s k allmännyttan. Varför skall kommunen äga bostäder när de boende själva kan äga?

6. Till dessa punkter kan ytterligare politiska krav läggas: på frihandel; på vår förmåga att hävda vårt nationella oberoende i händelse av krig; på föräldrars rätt att välja skola åt sina barn. Och medan allt detta kan tyckas vara små stridigheter i marginalen, av liten vikt i en tid när den stora konflikten mellan demokratin och icke-demokratin är i färd med att biläggas, skall deras betydelse inte förringas. Sättet på vilket de löses, eller inte löses, kommer att ha den största betydelse för vilken väg vi kommer att följa i framtiden: framgångens eller dekadensens.